

УДК 378:373.091.12.011.3-051

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-6\(201\)-28-31](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-6(201)-28-31)

Бойко Марія

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-3864-1044>

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ ПАРАДИГМАЛЬНИХ ЗМІН

A Розкрито основні тенденції розвитку системи вищої освіти, актуалізовано проблему професійної підготовки майбутнього вчителя в умовах сучасних змін в освіті, реалізації низки нормативно-правових освітніх документів.

Розкрито зміст та особливості професійної підготовки майбутнього вчителя в контексті гуманістичної, компетентнісної, особистісно-орієнтованої парадигм.

Доведено, що якісна професійна підготовка майбутнього вчителя неможлива без реалізації студентоцентрованого підходу, формування загальних і професійних компетентностей, досягнення здобувачами результатів навчання.

Ключові слова: парадигма; освіта; професійна підготовка; підхід; компетентність; майбутній учитель; викладач; заклад вищої освіти

S *Boiko Mariya. Future teacher professional training in the conditions of paradigmatic changes.*

The changes in educational paradigms at all levels are the basis of the transformation processes in education. The competent, spiritual, competitive personality is the focus of the study. Nowadays it is important to consider new requirements for the training of a new generation of teachers, who should not only navigate in typical educational situations, but also organize educational activities based on the concepts of innovative, humanistic, personality-oriented, competence education. Such changes are an important means of innovative renewal of the higher education system, because they direct future teachers to professional activities in the new conditions of development of education in the XXI century. The article outlines the main trends in the development of higher education, highlights the problem of training future teachers in the context of modern education changes, reveals its essence, content and features in the implementation of the Law of Ukraine «On Higher Education», National Doctrine of Education in Ukraine in the XXI century, Concepts of the New Ukrainian School, Professional Standard of Teachers, Professional Standard of Teachers of Higher Education Institutions. The peculiarities of professional training of future teachers in higher education, which is implemented in the pedagogical process as an open, dynamic and self-developing system, are outlined. It has been proved that in the process of future teacher training, it is important to consider the following trends: educational direction of national and international development programs, internationalization and globalization of higher pedagogical education; the relationship and interaction of the development of innovative technologies and interdisciplinarity in training; improving the system of external and internal quality assurance of education in modern free economic zones; modernization of methods and means of increasing the motivation of future specialists to obtain quality higher education; the introduction of a competency-based, personality-oriented approach in the educational process; general and professional competency development of the student; strengthening the practical component of pedagogical training, maximum achievement of learning outcomes.

Key words: paradigm; education; training; approach; competence; future teacher; lecturer; institution of higher education

Бойко Марія Миколаївна, кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна

Boiko Mariya, Associate professor, Candidate of pedagogical Sciences/PhD, Department of Pedagogy and Methods of Primary and Preschool Education, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine

E-mail: maryboyko@tnpu.edu.ua

Актуальність проблеми. Сучасне суспільство ставить перед освітою нові виклики, спричинені глобальними та локальними змінами у світогляді людини, ієрархії цінностей, вимогами на ринку праці, якісно іншими компетентностями тощо. З огляду на це змінюється й освітня парадигма: увага акцентується на компетентній, духовній, конкурентоздатній особистості. Відтак окреслюються

нові вимоги до підготовки майбутнього фахівця, зокрема вчителя нової генерації, який має організувати освітню діяльність на основі концепцій інноваційної, гуманістичної, особистісно-орієнтованої, компетентнісної освіти.

Такі зміни є стратегічним засобом інноваційного оновлення вітчизняної системи педагогічної освіти, оскільки спрямовують майбутніх педагогів на професійну діяль-

ність у нових умовах розвитку освітньої галузі. Водночас існує дисбаланс між суспільним запитом на висококваліфікованих педагогічних працівників, перспективами розвитку суспільства, глобальними технологічними змінами та існуючою системою педагогічної освіти, рівнем готовності сучасних педагогів до сприйняття та реалізації освітніх реформ в Україні [6].

Актуальною в цьому аспекті залишається проблема професійної підготовки майбутнього фахівця в умовах парадигмальних змін.

Аналіз попередніх досліджень. Проблему пошуку нової парадигми освіти в контексті підготовки майбутнього вчителя розкрито в роботах Н. Ничкало, В. Олійника, В. Бутенка, В. Гриньової, О. Мороз, О. Пехоти, О. Савченко, М. Ярмаченко. Дослідники розглядають модернізацію педагогічної освіти як чинник, що планомірно оптимізує процес професійної підготовки вчителя XXI століття. Науковці, педагоги-практики визначили домінуючі імперативи нової стратегії професійної підготовки фахівців із позицій нової філософії освіти (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень та ін.), неперервності освіти (А. Алексюк, С. Гончаренко, О. Дубасенюк та ін.), тенденцій розвитку вищої педагогічної освіти (В. Луговий, Г. Терещук, В. Олійник, Л. Мартинець, Л. Петриченко та ін.), управління якістю вищої освіти (О. Боднар, Г. Єльнікова, Н. Черняшук, А. Прокопенко, Л. Калініна, К. Прасяк та ін.).

Як зазначають учені, освітні трансформації в Україні – це не лише система використання кредитів, і не тільки модулі, рівні, експерименти, рейтинги тощо, а й передусім – нова філософія освітньої діяльності, нові принципи організації освітнього процесу, нові технології професійної підготовки майбутнього вчителя [3, с. 52].

Водночас аналіз сучасних тенденцій в освіті актуалізує проблему підготовки соціально мобільного вчителя, здатного до постійного професійного розвитку, оволодіння ним загальними, професійними компетентностями та досягнення результатів навчання тощо.

Мета статті: проаналізувати особливості професійної підготовки майбутнього вчителя в умовах сучасних змін в освіті; окреслити основні освітні парадигми; розкрити зміст та особливості підготовки в освітньому процесі закладу вищої освіти.

Викладення основного матеріалу. Стратегія розвитку вищої педагогічної освіти України передбачає створення такої системи, яка дає змогу сучасним ЗВО максимально реалізувати свій потенціал та адаптувати її до принципів, норм, стандартів, основних положень європейського простору вищої освіти, прийнятних й ефективних для держави і суспільства загалом [1].

Болонська декларація, Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти, Закон України «Про вищу освіту», Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Концепція Нової української школи, Професійний стандарт вчителя ви-

сують нові вимоги професійної підготовки майбутнього вчителя.

Реалізація концепції розвитку педагогічної освіти передбачає врахування сукупності соціальних, національних, соціокультурних ідей, принципів і моделей розвитку суспільства, спрямованих на створення сприятливих умов для повноцінного становлення особистості майбутніх фахівців, їхньої успішної інтеграції в суспільне життя, а також залучення до управління на місцевому, регіональному й національному рівні; ґрунтується на моделі відкритого розвитку, що спонукає проявляти ініціативу, самостійно визначати власні цілі та цінності, бути залученими і мати змогу визначати пріоритети, методи здійснення освітньої політики [5].

За О. Савченко, основою професійної підготовки майбутнього вчителя є її зміст, який має забезпечити випереджувальну підготовку фахівця, згармонізувати загальнокультурні, психолого-педагогічні й методичні знання, вміння, способи діяльності, посилити їхню професійну спрямованість, забезпечити фундаментальність базової підготовки [10].

Нині процес професійної підготовки майбутнього вчителя розглядається у трьох аспектах: 1) як процес, у ході якого відбувається професійне становлення майбутніх фахівців; 2) як мета і результат діяльності закладу вищої освіти; 3) як рівень досягнень здобувача освіти.

Дослідження інтеграційних процесів у сфері вищої освіти дозволило виокремити зміни та інноваційні підходи до професійної підготовки, а саме: нормативні – здійснюються в процесі модернізації й стандартизації вищої педагогічної освіти і мають відповідне нормативно-правове забезпечення; локальні – охоплюють сукупність чинників, обумовлених особливостями розвитку певного регіону країни, традиціями науково-педагогічної школи університету або ініційовані та реалізовані в конкретному ЗВО [6, с. 16].

Окремі зміни знаходяться на стадії інституалізації (багатофункціональність, інтернаціоналізація, компетентнісно-орієнтований характер освітніх програм); інші – на стадії реалізації (міждисциплінарність, цифровізація, практикоорієнтованість професійної підготовки).

Підготовка майбутнього фахівця у вищій школі реалізується в педагогічному процесі як відкрита, динамічна та саморозвивальна система, яка містить такі компоненти:

- цілі підготовки (стратегічні і тактичні);
- зміст підготовки, який розглядається як мета та результат фундаментальної, психолого-педагогічної, фахової підготовки відповідно до рівня вищої освіти та освітньої кваліфікації;
- учасники освітнього процесу ЗВО;
- педагогічний інструментарій (методи, прийоми, технології, способи взаємодії, організаційні форми підготовки);
- суб'єкт навчання (здобувач освіти) як активний учасник освітньої діяльності, результатом якої є оволодін-

ня ним загальними, професійними компетентностями з метою їхньої реалізації у майбутній професійній діяльності.

Оновлення змісту професійної підготовки майбутнього вчителя передбачає покращення якості професійної підготовки, підґрунтям якої є розвиток необхідних компетентностей, що зумовлює актуальність компетентнісної парадигми.

В. Луговий зазначає, що утвердження в теорії й практиці освіти парадигми на основі компетентнісного підходу супроводжується становленням відповідного поняттєво-категоріального апарату, що дають змогу на системних засадах уточнити сутність і співвідношення ключових понять освіти; базові системно взаємопов'язані поняття освітньої науки, здатної характеризувати освіту на основі компетентнісного підходу та результативної парадигми, зокрема освіта, навчання/навченість, комунікація, інформація, результати освіти, навчальні результати, компетентності, кваліфікація (освітні досягнення), освітня програма, кредит (академічний). З'ясування та застосування базових освітніх понять у межах зазначеного підходу і парадигми дає змогу вірогідно описувати, пояснювати, прогнозувати та ефективно проєктувати продуктивні системи вищої освіти [4, с. 32].

Концепція Нової української школи, Професійний стандарт учителя основою професійної підготовки визначають формування загальних (громадянська, соціальна, культурна, лідерська та підприємницька) і професійних компетентностей учителя: мовно-комунікативна; предметно-методична; інформаційно-цифрова; психологічна; емоційно-етична; педагогічне партнерство; інклюзивна; здоров'язбережувальна; проєктувальна; прогностична; організаційна; оцінювально-аналітична; інноваційна; рефлексивна; здатність до навчання впродовж життя [3; 8].

Серед ключових компетентностей майбутнього вчителя можна виділити такі: здатність адаптуватися до нових ситуацій; здатність до самостійної науково-дослідницької діяльності; здатність застосовувати знання на практиці; здатність працювати в міжкультурному середовищі, здатність до організації й планування своєї діяльності, розроблення й управління проєктами, ініціативність і підприємницький дух, здатність до критики і самокритики, дотримання етичних цінностей, робота в команді, письмова й усна комунікація державною та іноземною мовами; здатність генерувати нові ідеї; здатність до саморозвитку (планування й вирішення задач власного професійного й особистісного зростання), наполегливість у досягненні мети, здатність до формування професійного іміджу, високого рівня самостійності та інноваційності в контексті побудови успішної кар'єри. Формування цих компетентностей допоможуть майбутньому фахівцю швидко адаптуватися до вимог ринку праці, успішно розв'язувати особистісні, життєві, професійні проблеми і будуть сприяти самореалізації, самовизначенню особистості майбутнього вчителя [2, с. 123].

Сучасний ринок праці вимагає від майбутнього вчителя не лише глибоких теоретичних знань, а й здатності самостійно застосовувати їх у нестандартних, постійно змінюваних ситуаціях. Освітній процес у вищій школі характеризується гуманістичною спрямованістю, яка проявляється в орієнтації на універсальні цінності; відповідальності за свій вибір, як умову розвитку особистості та її самореалізацію; формування професійно орієнтованих знань здобувача освіти; залучення студентів до роботи в інформаційному освітньому середовищі; ціннісному самовизначенні; зміщенні акцентів від засвоєння знань до їх конструювання [8, с. 78]. Розвиток гуманістичних цінностей майбутнього вчителя базується на особистісно-орієнтованій парадигмі, ключовими ознаками якої є індивідуалізація навчання, створення сприятливих умов для самовизначення та розвитку тих компетентностей, які відповідають внутрішній самоідентифікації особистості майбутнього фахівця. У процесі особистісно-орієнтованої фахової підготовки в майбутнього вчителя формується індивідуальна освітня траєкторія та готовність до професійного саморозвитку, які вимагають уміння організувати власне навчання, коригувати зміст, форми, методи, засоби навчання відповідно до освітніх потреб і професійно-особистісних якостей [там само, с. 79].

Сутність педагогічного процесу у ЗВО полягає в його бінарному характері, оскільки в ньому поєднується педагогічна діяльність викладача вищої школи та навчальна діяльність здобувача. Гуманістичне спрямування професійної підготовки майбутніх педагогів змінило позицію викладача та студента у спілкуванні, що є основою для створення комфортного освітнього середовища, розуміння та поваги до особистості. Освітній процес базується на взаємодії педагога та студента, управлінні викладачем пізнавальною діяльністю студента (вибір форм, методів навчання, засобів мотивації, комунікативна взаємодія відповідно до цілей і змісту фахової підготовки). Досить ефективними в практиці педагогічних ЗВО є діалог, дискусія, інтерактивні технології навчання, дослідницький пошук, використання різних форм рефлексії. Особистісно-орієнтована професійна освіта передбачає проєктування індивідуальної траєкторії та фахового становлення кожного студента. Із цієї метою освітній процес у закладі вищої освіти має бути побудований на основі таких концептуальних принципів: забезпечення гнучкості освітніх програм, їх відповідність вимогам ринку праці; реалізація студентоцентрованого підходу; індивідуалізація освітніх траєкторій; підвищення ефективності індивідуальної та самостійної роботи; оптимізація змісту освітніх компонентів.

Отже, професійна підготовка майбутнього вчителя має бути спрямована на формування високого професіоналізму і компетентності; креативного мислення; активної, творчої, ініціативної особистості; конкурентоспроможного фахівця, здатного працювати в нових умовах ринку праці.

З погляду компетентнісної та особистісно-орієнтованої парадигми сучасні випускники педагогічних закладів вищої освіти мають ґрунтовно володіти, здатностями ефективно педагогічної взаємодії, вміти вирішувати професійні завдання: проектувати освітнє середовище для досягнення результатів навчання, виховання і розвитку особистості учнів; брати участь в управлінні закладом, класом, іншими об'єднаннями учнів, батьків, учителів тощо; організувати взаємодію з усіма учасниками освітнього процесу; вивчати потреби, можливості і досягнення учнів, моделювати їх освітні індивідуальні траєкторії, а також власну професійну кар'єру [11].

Отже, сучасний випускник педагогічного університету має бути здатним успішно планувати й організувати як власну професійну діяльність, так і діяльність своїх вихованців.

Висновок. У процесі професійної підготовки майбутнього вчителя в умовах парадигмальних змін визначальними є освітнє спрямування національних і міжнародних програм системи вищої педагогічної освіти; інтернаціоналізація та глобалізація системи вищої школи; взаємозв'язок і взаємовплив розвитку сучасних технологій і міждисциплінарність у підготовці фахівців. Якісна професійна підготовка вимагає вдосконалення системи зовнішнього та внутрішнього забезпечення якості освіти в сучасному ЗВО; модернізацію методів і форм мотивації майбутнього фахівця на здобуття вищої освіти; впровадження компетентнісного, особистісно-орієнтованого підходу в освітньому процесі вищої школи. Забезпечення формування загальних і професійних компетентностей, посилення практичного, психолого-педагогічного та методичного складників педагогічної підготовки, їхня відповідність вимогам ринку праці, виховання соціально зрілої особистості майбутнього вчителя.

Перспективними напрямками дослідження професійної підготовки майбутніх педагогів у теперішніх умовах парадигмальних змін є науково обґрунтоване вирішення проблеми переосмислення цілей, змісту, форм і засобів підготовки конкурентоспроможних фахівців відповідно до вимог ринку праці.

Список використаних джерел

1. Боднар О., Івасів О. Специфіка розвитку експертно-консультативної діяльності в умовах модернізації освіти. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2019. Вип. 34. С. 3–13. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/pedagogics/article/view/10568/10663>
2. Державний стандарт професійної освіти: теорія і методика : монографія / за ред. Н. Г. Ничкало. Хмельницький : ТУП, 2002. 334 с
3. Коваль Л. В. Ретроспективний аналіз професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. *Збірник наукових праць БДПУ. Педагогічні науки*. Бердянськ, 2016. Вип. 2. С. 74–82.
4. Компетентнісний підхід в освіті: теоретичні засади і практика реалізації : матеріали метод. семінару / редкол.: В. Г. Кремень, В. І. Луговий, О. І. Ляшенко. Київ : Ін-т обдарованої дитини НАПН України, 2014. Ч. 1. 214 с.

5. Концепція розвитку педагогічної освіти. 2018. URL: <https://mon.gov.ua/ua/prapro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>
6. Кучай Т., Кучай О. Забезпечення якості вищої освіти в європейському освітньому просторі. *Освітній простір України*. 2019. № 16. С. 15–19.
7. Про вищу освіту: Закон України від 1.07.2014 року № 1556-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
8. Професійний стандарт вчителя. 2021. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=22469103-4e36-4d41-b1bf-288338b3c7fa&title=RestrProfesiinikhStandartiv>
9. Професійний стандарт на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти». 2021. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/819/81950/610_Vikladachi_zakladiv_vishoyi_osviti.pdf
10. Савченко О. П. Компетентнісний підхід у вищій школі. URL: http://www.intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n3_2010_st_16/
11. Boyko Mariya, Turko Olha, Dluhopolsky Oleksandr, Henseruk Halyna. The Quality of Training Future Teachers during the COVID-19 Pandemic: A Case from TNPU. *Education Sciences an Open Access Journal by MDPI: Special Issue Higher Education Quality Assurance*. 2021. Vol. 11, is. 11. URL: <https://www.mdpi.com/2227-7102/11/11/660>.

References

1. Bodnar, O., & Ivasiv, O. (2019). Spetsyfika rozvytku ekspertno-konsultatyvnoyi diialnosti v umovakh modernizatsii osvity [The specifics of the development of expert advisory activities in the modernization of education]. *Visnyk Lvivskoho universytetu: Seriiia pedahohichna* [Bulletin of Lviv University: Pedagogical series], 34, 3-13. Retrieved from <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/pedagogics/article/view/10568/10663> [in Ukrainian].
2. Nychkalo, N. (Ed.). (2002). *Derzhavnyi standart profesiinoyi osvity: teoriia i metodyka* [State standard of vocational education: theory and methodology]. Khmelnytskyi [in Ukrainian].
3. Koval, L. V. (2016). Retrospektyvnyi analiz profesiinoyi pidhotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovoї shkoly [Retrospective analysis of professional training of future primary school teachers]. *Zbirnyk naukovykh prats BДPU. Pedahohichni nauky* [Collection of scientific works of the Belarusian State Pedagogical University. Pedagogical sciences], 2, 74-82 [in Ukrainian].
4. Kremen, V. H., Luhovyi, V. I., & Liashenko, O. I. (Eds.). (2014). *Kompetentnisnyi pidkhid v osviti: teoretychni zasady i praktyka realizatsii* [Competence approach in education: theoretical principles and implementation practice]: materialy metod. seminaru. Kyiv: In-t obdarovanoi dytyny NAPN Ukrainy [in Ukrainian].
5. *Kontseptsiia rozvytku pedahohichnoyi osvity* [The concept of development of pedagogical education]. (2018). Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/prapro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti> [in Ukrainian].
6. Kuchai, T., & Kuchai, O. (2019). Zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity v yevropeiskomu osvitnomu prostori. [Ensuring the quality of higher education in the European educational space]. *Osvitnii prostir Ukrainy* [Educational space of Ukraine], 16, 15-19 [in Ukrainian]
7. *Pro vyshchu osvitu* [Law of Ukraine]: Zakon Ukrainy. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [in Ukrainian].
8. *Profesiyniy standart vchytelia* [Professional standard of a teacher]. (2021). Retrieved from <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=22469103-4e36-4d41-b1bf-288338b3c7fa&title=RestrProfesiinikhStandartiv> [in Ukrainian].
9. *Profesiyniy standart na hrupu profesii «Vykladachi zakladiv vyshchoi osvity»* [Professional standard for the group of professions «Teachers of higher education institutions»]. (2021). Retrieved from https://osvita.ua/doc/files/news/819/81950/610_Vikladachi_zakladiv_vishoyi_osviti.pdf [in Ukrainian].
10. Savchenko, O. P. *Kompetentnisnyi pidkhid u vyshchii shkoli* [Competence approach in higher education]. Retrieved from http://www.intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n3_2010_st_16/ [in Ukrainian].
11. Boyko, M., Turko, O., Dluhopolsky, O., Henseruk, H. (2021). The Quality of Training Future Teachers during the COVID-19 Pandemic: A Case from TNPU. *Education Sciences an Open Access Journal by MDPI: Special Issue Higher Education Quality Assurance*, 11, 11. Retrieved from <https://www.mdpi.com/2227-7102/11/11/660>.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 06.12.2021